

**STUDIUM TYRANII.
ARCHIWUM CIECHANOWSKIEGO GESTAPO.
SPOTKANIE W RAMACH LABORATORIUM
ARCHIWALNEGO INSTYTUTU PAMIĘCI NARODOWEJ,
WARSZAWA 25 STYCZNIA 2016 ROKU**

25 stycznia 2016 roku o godzinie 17.30 w Centrum Edukacyjnym Instytutu Pamięci Narodowej im. Janusza Kurtyki przy ul. Marszałkowskiej 21/25 w Warszawie odbyło się czwarte spotkanie z cyklu Laboratorium Archiwalne¹, poświęcone dokumentom wytworzonym przez ciechanowskie gestapo, a zgromadzonym w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej.

Jak wynikało z zapowiedzi internetowych i materiałów promocyjnych, gościem spotkania miał być dr Aleksander Leszek Kociszewski, historyk, regionalista związany z ziemią ciechanowską². Jednak po dotarciu na miejsce okazało się, że zaproszonymi panelistami byli: dr Zbigniew Ptasiwicz, prezes Ciechanowskiego Towarzystwa Naukowego i redaktor naczelny czasopisma naukowego „Studia Mazowieckie”, oraz Janusz Piwowar, historyk, archiwista, kierownik Centrum Udzielania Informacji o Ofiarach II Wojny Światowej Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej. Za moderowanie dyskusji odpowiedzialny był Andrzej Pieczunko, zastępca dyrektora pionu archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej.

¹ Laboratorium Archiwalne jest to otwarty dla wszystkich cykl spotkań i warsztatów prezentujących przede wszystkim zachowany dorobek archiwalny znajdujący się w zbiorach Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Do dyskusji w oparciu o dostępne dokumenty zapraszani są historycy, archiwiści, dziennikarze oraz bezpośredni uczestnicy omawianych wydarzeń. Organizatorami tej inicjatywy są: Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej oraz Przystanek Historia Centrum Edukacyjne Instytutu Pamięci Narodowej im. Janusza Kurtyki.

² <https://ipn.gov.pl/aktualnosci/2016/centrala/studium-tyranii.-archiwum-ciechanowskiego-gestapo-spotkanie-z-cyklu-laboratorium_archiwalne-1.0.-warszawa,-25-stycznia-2016,1II2016>; Broszura informacyjna z zapowiedziami wydarzeń odbywających się w Centrum Edukacyjnym Instytutu Pamięci Narodowej w styczniu 2016 r., s. 1, 5.

Już sama zapowiedź pierwszego referenta – dr. Ptasiewicza – pozostawiała wiele do życzenia i była, delikatnie mówiąc, na wyrost. Został on zaprezentowany jako autor książki pt. *Regierungsbezirk Zichenau. Rejencja ciechanowska 1939-1945*, która w środowisku naukowym uznana została jako znacząca monografia i zebrała bardzo dobre recenzje. Problem w tym, iż poza pochlebnymi wzmiankami (zapowiedziami) w bieżącej prasie Ciechanowa³, nie natrafiłem w obiegu naukowym na żadną pozytywną recenzję, a jedyną opublikowaną pozostaje pełna krytycznych uwag autorstwa piszącego te słowa⁴.

Początkowo pytania moderatora kierowane do pierwszego z referentów – dr. Ptasiewicza – koncentrowały się przede wszystkim na próbie ukazania ogólnego zarysu rejencji ciechanowskiej w latach 1939–1945. Ptasiewicz dość pobieżnie scharakteryzował podział administracyjny rejencji, sytuację ludnościową, zmianę nazewnictwa polskich miast i ulic oraz uzasadnił wybór miasta Ciechanowa na stolicę rejencji. Ponadto przedstawił założenia planu Ericha Kocha dotyczącego rozbudowy Prus Wschodnich i przebudowy rejencji oraz wskazał sposoby i miejsca bezpośredniej i pośredniej eksterminacji ludności polskiej i żydowskiej. Generalnie ta część dyskusji, tak w kwestii pytań, jak i odpowiedzi ogniskowała się wokół wspomnianej już książki prelegenta.

Kolejne wątki i pytania moderatora okazały się kłopotliwe dla dr. Ptasiewicza, o czym świadczą udzielane odpowiedzi. Pytany o sądownictwo w rejencji zasygnalizował, iż istniały sądy powszechne, wojskowe i doraźne, jednak nie pokusił się o statystyki prowadzone przez sądy czy też wybrane sprawy sądowe prowadzone przeciwko mieszkańcom rejencji. Bardzo często w swoich wywodach prelegent udzielał wymijających odpowiedzi, dając dowód, iż nie czuje się pewnie w zadanej tematyce. Pytany o liczbę osób wysiedlonych na teren wojskowego poligonu Truppenübungsplatz Nord odpowiedział: „według takich danych”, nie podając żadnej liczby. Poproszony o rozwinięcie założeń planu Kocha uciekł do odpowiedzi: „można mówić o tym bardzo wiele”. Zapytany o jedno z miejsc eksterminacji scharakteryzował je następująco: „to było miasteczko, ono miało różne nazwy w różnym czasie”. Innym razem zapytany, czy natknął się na listy proskrypcyjne, twierdząco odparł: „dotarłem” i zmienił temat. I dalej w tonie zdawkowych odpowiedzi wszelkie szczegóły kwitował sformu-

³ Nowa książka o Północnym Mazowszu, „Czas Ciechanowa” z 28 XII 2012 r., nr 52, s. 14; S. Żagiel, *Regierungsbezirk Zichenau. Rejencja ciechanowska 1939-1945. Gospodarstwo Ericha Kocha*, „Tygodnik Ciechanowski” z 5 II 2013 r., nr 6, s. 15 [w tytule widnieje błąd – zamiast *Regierungsbezirk* powinno być *Regierungsbezirk*].

⁴ K. A. Kierski, *Kilka uwag o książce Zbigniewa Ptasiewicza, Regierungsbezirk Zichenau. Rejencja ciechanowska 1939-1945*, Ciechanów 2012, ss. 431; „Echa Przeszłości”, 2015, t. 16, s. 271–280.

łowaniem: „jak miejscowa wieść niesie”, „z moich informacji wynika”, „tego do końca nie wiem, ale tak mówią ludzie”, „to mam dokładnie z przekazu ludzi”, „z informacji, które mam z rozmów” oraz „są dokładne dane”, pozostawiając ich źródło pochodzenia tajemnicą.

Po pierwszej części spotkania nasuwają się dwa zasadnicze pytania. Dlaczego w ramach tematu *Archiwum ciechanowskiego gestapo* zorganizowanego w cyklu, podkreślę – Laboratorium Archiwalnego, zaproszono naukowca, który udowodnił w cytowanej już książce, iż praktycznie nie skorzystał z żadnych źródeł historycznych zgromadzonych w archiwach krajowych i zagranicznych? Tym samym nie zapoznawał się z materiałami wytworzonymi przez ciechanowskie gestapo, zgromadzonymi w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, a co za tym idzie – nie mógł w pełni sprawnie poruszać się w obrębie podejmowanego tematu spotkania. I drugie pytanie, na jakiej podstawie moderator podczas prezentacji zaproszonych gości zarekomendował prelegenta? Będąc świadkiem tego, jak Pan Pieczunko był przygotowany do prowadzenia spotkania oraz jakie popełniał błędy merytoryczne, pozwala mi to przypuszczać, że książki autorstwa dr. Ptasiewicza nie czytał, a jeśli już, to zapewne fragmentarycznie.

Druga część spotkania, w której referentem był Janusz Piwowar, przesądziła o powodzeniu omawianego spotkania. Pracownik Instytutu Pamięci Narodowej w sposób niezwykle ciekawy omówił zasoby archiwalne poświęcone dokumentom ciechanowskiego gestapo, które łącznie liczą 13 tys. jednostek aktowych z których sama kartoteka osobowa zajmuje 8 metrów bieżących. W wystąpieniu wspartym prezentacją multimedialną, Piwowar przedstawił słuchaczom najciekawsze zachowane dokumenty, np. kartę Witolda Pileckiego wydaną na nazwisko Tomasz (Thomas) Serafiński, pod którym to nazwiskiem Pilecki ukrywał się w Warszawie i był więziony w Konzentrationslager Auschwitz, kartę Mikołaja Wesołowskiego – konfidenta, który donosił na członków Armii Krajowej, oraz nieznany dokument o rzekomym zamachu na Hansa Franka. Jak podkreślał Piwowar, w zespole akt ciechanowskiego gestapo, którego stan zachowania określany jest na blisko 78%, dokumentów niewykorzystywanych przez badaczy pozostają setki.

Reasumując, warto wspomnieć, że spotkanie cieszyło się dużym zainteresowaniem, o czym świadczy fakt, iż na sali zajęte zostały wszystkie miejsca siedzące. W Laboratorium Archiwalnym udział wzięła także 15-osobowa grupa przedstawicieli Ukraińskiego Instytutu Pamięci Narodowej. Przybyli słuchacze w części poświęconej dyskusji pytali drugiego referenta m.in. o losy więźniów niemieckiego obozu koncentracyjnego w Działdowie i Mauthausen. Spora liczba pytań i wątpliwości widoczna była po spotkaniu, gdzie przez ponad godzinę Janusz Piwowar udzielał zainteresowanym odpowiedzi.

Pomimo zupełnie skrajnych wystąpień zaproszonych prelegentów, tak w kwestii treści, jak i sposobu ich prezentowania, spotkanie należy uznać za owocne. Jego uczestnicy mieli okazję zapoznać się z historią rejencji ciechanowskiej oraz wytworzonymi na jej terytorium dokumentami niemieckiej Tajnej Policji Państwowej. Ponadto widownia mogła przekonać się, że Instytut Pamięci Narodowej to nie tylko – jak często zwykło się przyjmować – „przechowalnia” teczek byłych tajnych współpracowników Służby Bezpieczeństwa, ale także kopalnia wiedzy o latach okupacji na ziemiach polskich.